

Inventarisatie van initiatieven geschiedenis en staatsinrichting

*Onderzoek in het kader van
de motie van der Ham/Peters*

K. Douma
C. Schrijvershof
J. Weda
R. Goudriaan

Onderzoek voor het ministerie van OCW

© **A**arts De Jong Wilms Goudriaan **P**ublic **E**conomics bv (APE)

Den Haag, april 2011

*Inventarisatie van initiatieven geschiedenis en staatsinrichting: Onderzoek
in het kader van de motie van der Ham/Peters*

K. Douma, C. Schrijvershof, J. Weda, R. Goudriaan

Ape rapport nr. 859

© 2011 **A**arts De Jong Wilms Goudriaan **P**ublic **E**conomics bv (APE)

Website: www.ape.nl

Omslag: Brordus Bunder, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt via druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

INHOUD

1	INLEIDING	3
	1.1 Aanleiding	3
	1.2 Vraagstelling	4
	1.3 Aanpak	5
	1.4 Indeling van het rapport	6
2	HISTORISCHE ONTWIKKELING	7
	2.1 Inleiding	7
	2.2 Onderwijs	7
	2.3 Erfgoed	8
	2.4 Media	10
	2.5 Boekhandel en uitgeverij	11
3	AANBOD	13
	3.1 Initiatieven geschiedenis en staatsinrichting	13
	3.2 Historische tijdlijn	17
	3.3 Geografische spreiding	18
	3.4 Financiering	20
	3.5 Samenwerking	21
4	DOELGROEP EN PUBLIEKSBEREIK	23
	4.1 Doelgroepen	23
	4.2 Publieksbereik	24
5	SLOTSOM	29
	5.1 Aanbod	29
	5.2 Overlap en witte vlekken	30
	LITERATUUR	33
	BIJLAGE 1 GEÏNTERVIEWDE PERSONEN	35
	BIJLAGE 2 CHECKLIST	36
	BIJLAGE 3 LIJST MET INITIATIEVEN	37

BIJLAGE 4 GEOGRAFISCHE SPREIDING	43
BIJLAGE 5 MOTIE VAN DER HAM/PETERS	44

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

Na een periode waarin relatief weinig prioriteit werd gegeven aan de vaderlandse geschiedenis door het onderwijs en de overheid, heeft de Tweede Kamer de afgelopen jaren een duidelijke wens geuit om meer structurele aandacht te schenken aan de Nederlandse geschiedenis en staatsinrichting. Zo concludeerde commissie de Wit (1999), de Adviescommissie voor Geschiedisonderwijs, dat er meer aandacht moest komen voor de vaderlandse geschiedenis in het onderwijs. Dit leidde uiteindelijk tot de ontwikkeling van tien tijdvakken en de Canon van Nederland, die beiden als leidraad dienen voor het geschiedisonderwijs.

In 2006 schreven toenmalige Tweede Kamerleden Marijnissen en Verhagen een bevlogen pleidooi over het gebrek aan aandacht voor vaderlandse geschiedenis in Trouw: *'In het onderwijs is geschiedenis als vak steeds verder in de marge gedrongen. Ook op radio en tv is er slechts sporadisch aandacht voor. Een nationaal historisch museum dat onze geschiedenis in samenhang toont, is er ook al niet. Als we hier geen verandering in brengen zal het historisch besef in onze moderne samenleving steeds verder achter de horizon verdwijnen'*.¹

Dit betoog werd met enthousiasme in de Tweede Kamer ontvangen en leidde uiteindelijk tot de oprichting van de stichting Nationaal Historisch Museum in 2008. De stichting kreeg tot taak de geschiedenis van Nederland zichtbaar en tastbaar te maken.² In het najaar 2010 besloot het kabinet vanwege de bezuinigingstaakstelling in de culturele sector het Nationaal Historisch Museum (NHM) niet langer te subsidiëren voor het realiseren van een gebouw (Tweede Kamer 2010/2011, 31.495, nr. 23). Omdat de staatssecretaris het doel van het museum nog steeds onderschrijft, ontvangt de stichting NHM nog wel projectsubsidie om educatieve activiteiten te ontwikkelen voor de bevordering van het historisch besef en de kennis van de geschiedenis van Nederland. Voor de ontwikkeling van educatieve activiteiten werkt het NHM nauw samen met de stichting achter de Canon van Nederland (entoen.nu).

---

¹ Trouw, 2006, *Huis van de geschiedenis/Red ons historisch besef*.

² Website van het Nationaal Historisch Museum, geraadpleegd op 21 maart 2010.

Tijdens het spoeddebat over het niet langer subsidiëren van een gebouw voor het NHM, op 4 november 2010 is de motie Van der Ham/Peters ingediend (Tweede Kamer 2010/2011, 31.495, nr. 26). Kort samengevat verzoekt de motie de regering de bestaande initiatieven en ideeën rond geschiedenis en staatsinrichting in samenhang te verkennen. Hier moeten ook bestaande instellingen bij betrokken worden. De Kamer wil hier medio 2011 over worden geïnformeerd.³

De staatssecretaris van OCW voert de motie uit. Daartoe is ambtelijk overleg gevoerd met enkele organisaties uit het veld voor een eerste algemene verkenning van reacties op de vragen uit de motie Van der Ham/Peters. Het ministerie heeft gesproken met het Huis voor de Democratie en Rechtstaat, het Nationaal Historisch Museum, het Nationaal Archief, Erfgoed Nederland, de Vereniging voor Rijksgesubsidieerde Musea en de Nederlandse Museumvereniging. Uit dit ambtelijk overleg is naar voren gekomen dat er een duidelijke behoefte is aan een inventarisatie van bestaande initiatieven en ideeën rond geschiedenis en staatsinrichting door een extern bureau. Het ministerie heeft Aarts De Jong Wilms Goudriaan Public Economics bv (APE) gevraagd de bestaande initiatieven in beeld te brengen.

1.2 Vraagstelling

De inventarisatie van bestaande initiatieven (zie bijlage 3 voor de lijst van initiatieven) en ideeën rond nationale geschiedenis en staatsinrichting dient uiteindelijk een totaalbeeld te geven van het aanbod, waarbij ‘witte vlekken’ en mogelijkheden voor synergie tussen de huidige initiatieven worden gesignaleerd. Daarom staat in het voorliggende rapport de volgende vraag centraal: *Hoe luidt het overzicht van de bestaande initiatieven en ideeën rond de geschiedenis en staatsinrichting bij bestaande instellingen?*

De vraagstelling valt uiteen in de volgende deelvragen:

1. Wat is het totaalbeeld van de betreffende initiatieven in het veld die zich richten op het toegankelijk maken van geschiedenis en staatsinrichting voor publiek?

Aandachtsgebieden zijn de sectoren:

- erfgoed
- onderwijs
- publieke omroep en media
- boekhandel en uitgeverij

---

³ Zie bijlage 5 voor de letterlijke tekst van de motie.

2. Wat is het publieksbereik en de doelgroep van de verschillende initiatieven, en welke subsidies zijn eraan verbonden?
3. Hoe hebben de initiatieven zich ontwikkeld in historisch perspectief, in welke zin zijn de initiatieven veranderd in de loop van het laatste decennium en welke trends zijn daarbij zichtbaar?
4. Hoe zijn deze initiatieven te beoordelen qua diversiteit, geografische spreiding, publieksbereik en doelgroep?
5. In hoeverre overlappen de initiatieven elkaar?
6. Bestaan er nog 'witte vlekken' in het aanbod en wat is het potentieel voor synergievoordelen tussen de verschillende initiatieven?

1.3 Aanpak

Het onderzoek naar de bestaande initiatieven op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting berust op een aantal interviews en desk research (documentanalyse). Gegeven het beperkte aantal publicaties en andere documenten over het onderwerp leunt het onderzoek noodgedwongen sterk op *interviews* met de betrokken stakeholders.

Interviews

Voor het in kaart brengen van de bestaande initiatieven in de sectoren erfgoed, onderwijs, media en boekhandel/uitgeverij interviewen we een aantal belangrijke spelers uit het veld. Deze interviews bieden de ruimte om een eerste indruk te krijgen van de bestaande initiatieven, zodat op snelle wijze inzicht wordt verkregen in de beschikbare documentatie. In de interviews zijn vragen gesteld over de ideeën en initiatieven op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting binnen de onderscheiden sectoren. Daarnaast hebben wij in de interviews gevraagd naar de belangrijkste ontwikkelingen in de sector, de spreiding van het aanbod (qua geografie, tijdsperiode en doelgroep) en eventuele witte vlekken en overlap in het huidige aanbod. Op basis van de interviews is per sector een lijst samengesteld met initiatieven en ideeën, die in de desk research verder zijn uitgediept. Bijlage 1 geeft een overzicht van de geïnterviewde personen en de bijbehorende organisaties.

Desk research

Voor de inventarisatie van de bestaande initiatieven hanteren wij een checklist waarmee de verschillende initiatieven op een uniforme wijze in beeld worden gebracht. De opzet van de checklist is terug te vinden in bijlage 2. Voor de desk research wordt gebruik gemaakt van bestaand materiaal, zoals beleidsdocumenten, projectbeschrijvingen, websites en jaar-

verslagen van initiatieven. Daarnaast hebben we aanvullende informatie per telefoon achterhaald bij instellingen zelf, mede gelet op de beperkte hoeveelheid schriftelijk materiaal.

Analyse

De initiatieven op het gebied van nationale geschiedenis en staatsinrichting worden op basis van de informatie uit de interviews en de desk research geanalyseerd. Per sector vatten we de resultaten samen op de punten (1) aard en omvang van het initiatief, (2) doelgroep en publieksbereik en (3) historische ontwikkeling. De verschillende initiatieven worden in vier sectoren ingedeeld:

- erfgoed;
- onderwijs;
- media;
- boekhandel/uitgeverij.

De sector erfgoed splitsen we op in twee subsectoren: nationaal en regionaal. De *afbakening* tussen nationaal en regionaal is tot op zekere hoogte arbitrair. Bij de inventarisatie van de initiatieven in de erfgoedsector ligt de nadruk op *nationaal* niveau. Gegeven de beoogde doorlooptijd van het onderzoek is het niet goed mogelijk om alle regionale initiatieven uitgebreid in beeld te brengen. De regionale erfgoedinstellingen zijn wel meegenomen in de analyse van de geografische spreiding. Bijlage 2 bevat een overzicht van alle geïnventariseerde initiatieven.

1.4 Indeling van het rapport

De indeling van het rapport is als volgt. Hoofdstuk 2 beschrijft kort de belangrijkste ontwikkelingen in de (sub)sectoren (onderzoeksvraag 3). Vervolgens geeft hoofdstuk 3 een overzicht van de initiatieven op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting (onderzoeksvraag 1). Het bevat een overzicht van het aantal initiatieven per (sub)sector, de spreiding over de verschillende tijdsperiodes, de geografische spreiding, de financiering van de initiatieven en de samenwerking in en tussen de sectoren. Hoofdstuk 4 gaat in op de doelgroepen en het publieksbereik van de initiatieven (onderzoeksvraag 2). In hoofdstuk 5 wordt een slotsom gegeven van het aanbod op gebied van geschiedenis en staatsinrichting. Hier geven we globaal aan waar de witte vlekken zitten en waar synergievoordelen te behalen zijn. In dit laatste hoofdstuk komen ook onderzoeksvragen 4, 5 en 6 aan de orde.

2 HISTORISCHE ONTWIKKELING

2.1 Inleiding

De aandacht voor de onderwerpen geschiedenis en staatsinrichting vanuit de politiek loopt in de tijd uiteen, maar zoals we eerder hebben vastgesteld, is de aandacht in de tijd voor het onderwerp nationale geschiedenis en staatsinrichting in het laatste decennium sterk toegenomen. Vooral in het onderwijs zijn er bij het vak geschiedenis grote veranderingen doorgevoerd. Dat heeft invloed op de ontwikkeling in de andere sectoren. Daarom geven we eerst een toelichting op de ontwikkelingen in het geschiedenisonderwijs, gevolgd door de sectoren erfgoed, media en boekhandel en uitgeverij.

2.2 Onderwijs

Geschiedenis is halverwege de negentiende eeuw als verplicht vak ingevoerd in het onderwijs. De ontwikkeling van het geschiedenisonderwijs kent een duidelijke golfbeweging waarin afwisselend de nadruk ligt op kennis van historische feiten en bredere thema's. In de jaren twintig van de vorige eeuw richtte het onderwijs zich voornamelijk op grote historische figuren en gebeurtenissen. Hierbij lag het accent op de vaderlandse geschiedenis waarbij leerlingen historische feiten en de bijbehorende jaartallen uit hun hoofd moesten leren. De jaren daarna werd in het geschiedenisonderwijs steeds minder accent gelegd op de feitenkennis. Eind jaren zestig werd een meer thematische aanpak geïntroduceerd en kwam de nadruk meer te liggen op het ontwikkelen van vaardigheden.

In de jaren negentig ontstond het besef dat de geschiedkundige feitenkennis van Nederlanders ernstig tekortschoot. Aanleiding voor deze conclusie was onder andere het 'proefwerk' dat het Historisch Nieuwsblad onder leiding van de Tweede Kamer verspreidde in 1996. Hieruit kwam naar voren dat de kennis van geschiedenis onder de Kamerleden gebrekkig was en er mede daarom behoefte was aan inzicht in de kennis van geschiedenis van de samenleving. Daartoe werd een Adviescommissie geschiedenisonderwijs, de commissie de Wit, ingesteld. De commissie de Wit concludeerde dat een zorgvuldige afstemming van de vakken geschiedenis en staatsin-

richting in het primair en het voortgezet onderwijs nodig was (Stichting Leerplanontwikkeling Nederland 2001).

Op basis van dit advies werd een nieuwe commissie geïnstalleerd, de commissie de Rooij. Deze moest de adviezen vertalen naar kerndoelen en examenprogramma's geschiedenis voor alle schooltypes. De basis voor deze kerndoelen en examenprogramma's bestond uit de invoering van tien tijdvakken in het geschiedenisonderwijs. Daarnaast liet de commissie beeldmerken ontwerpen om de tijdsoriëntatie van leerlingen te ondersteunen. Deze beeldmerken kunnen door uitgeverijen gebruikt worden voor educatief materiaal, maar musea kunnen deze beeldmerken ook verwerken in hun tentoonstellingen (Stichting Leerplanontwikkeling Nederland 2001).

Nadat twee adviescommissies zich over het geschiedenisonderwijs hadden gebogen werd in 2006 naar aanleiding van het advies van de Onderwijsraad een derde commissie, de commissie van Oostrom, ingesteld. In haar rapport 'De stand van educatief Nederland' constateerde de Onderwijsraad een aantal tekortkomingen, waaronder een gebrek aan aandacht voor 'waardevolle onderdelen van onze cultuur en geschiedenis'. Ook achtte de Raad het van belang dat in het onderwijs goed en voldoende aandacht wordt besteedt aan de geschiedenis en cultuur van Nederland, mede gebaseerd op de geconstateerde integratieproblemen. De commissie van Oostrom kreeg de taak een canon voor het onderwijs samen te stellen, aansluitend op de tien tijdvakken zoals vastgesteld door de commissie de Rooij. De Canon van Nederland telt vijftig vensters met de belangrijke personen, creaties en gebeurtenissen. De canon is per 1 augustus 2010 officieel opgenomen in de kerndoelen voor het primair en het voortgezet onderwijs.

2.3 Erfgoed

De veranderingen in het geschiedenisonderwijs hebben de erfgoedinstellingen beïnvloed. Zo vond de oprichting van de stichting ANNO, waarvan de activiteiten later zijn overgeheveld naar het Nationaal Historisch Museum, in hetzelfde daglicht plaats als de ontwikkeling van de canon. Ook is de geschiedenis van de staatsinrichting steeds meer op de agenda komen te staan door onder andere de stichting van het Huis voor de Democratie en Rechtstaat.

Daarnaast heeft de erfgoedsector ook andere ontwikkelingen doorgemaakt. Zo heeft de afgelopen tien jaar een professionaliseringsslag plaats-

gevonden in het aanbod van educatieve programma's. Dit is terug te zien in de oprichting van educatieve afdelingen van musea en het toegenomen aanbod van lesmateriaal voor scholen. Deze ontwikkeling heeft ook zijn weerslag gehad op de beleidsmatige binding van cultuur en school; dat was een reden om in 1994 weer één departement te maken waar cultuur en onderwijs in verbonden zijn. Een uitvloeisel hiervan is het actieplan Cultuur en school (1996), met als vervolg het actieplan cultuurbereik en cultuurdeelname (1999) en de herinvoering van cultuur in het onderwijs met de vakken KCV en CKV.

De toenemende aandacht voor de educatieve taak van erfgoedinstellingen is gepaard gegaan met een voortgaande professionalisering van de sector. Eind jaren negentig ontwikkelde toenmalig staatssecretaris Van der Ploeg een beleidsvisie waarin hij pleitte voor een meer publieksgerichte manier van werken door de erfgoedinstellingen. In dezelfde periode zijn ook de Rijksmusea verzelfstandigd. De laatste jaren hebben erfgoedinstellingen zich verder geprofessionaliseerd en hebben zij meer aandacht geschonken aan de marketing en de ontwikkeling van publieksactiviteiten. Ook verzamelen erfgoedinstelling steeds meer informatie over verschillende methoden van tentoonstellen en de overdracht van informatie aan het publiek. De digitalisering heeft hier eveneens invloed op gehad. De ontwikkeling van nieuwe technieken maakt het voor instellingen mogelijk om een interactiever aanbod te ontwikkelen. Het aanbod van geschiedenis en staatsinrichting in erfgoedinstellingen wordt steeds meer op de persoon betrokken door gebeurtenissen uit het verleden te koppelen aan hedendaagse gebeurtenissen.

De toenmalige staatssecretaris Van der Ploeg pleitte eveneens voor de vergroting van de toegankelijkheid van archieven. Archieven moeten hiervoor onderling meer gaan samenwerken en tegelijkertijd de samenwerking zoeken met bibliotheken, musea en documentatiecentra. Samenwerking tussen gemeente- en rijksarchief leidde in 1998 tot de oprichting van het eerste regionale historische centrum (RHC) in Utrecht. In 2006 kregen ook de provincies Zeeland, Groningen, Friesland, Brabant, Limburg en Drenthe een regionaal historisch centrum. Deze centra vormen regionale knooppunten van historische informatie. Op nationaal niveau is het Algemeen Rijksarchief in 2002 omgevormd naar het Nationaal Archief. Tijdens de omvorming naar een meer publieksgerichte instelling en in samenhang met de opkomst van internet is het onderwerp *digitalisering* van archieven steeds pregnanter op de agenda komen te staan. Digitalisering van archieven biedt de mogelijkheid om een breder publiek te bereiken en de informatie makkelijker aan te bieden. De laatste jaren hebben verschillende archief-

instellingen informatie gedigitaliseerd in erfgoed portals. Naar aanleiding van de Kabinetsvisie *Informatie op Orde* uit 2006 heeft het netwerk van de elf Regionale Historische Centra en het Nationaal archief een regierol vervuld om te komen tot een infrastructuur voor een e-Archief.

2.4 Media

In de sector media is de aandacht voor geschiedenis de afgelopen jaren toegenomen en is vooral het aanbod op televisie sterk gestegen. In de jaren tachtig ontstonden bij de publieke omroep al ideeën om een televisieprogramma rondom geschiedenis te maken. In die periode was het archiefmateriaal echter slecht toegankelijk en niet goed geconserveerd. Dit uitte zich in een tweetal Knelpuntennota's aan de Kamer in 1988 en 1989, waarin de publieke omroep aandacht vroeg voor de erbarmelijke staat van de geluid- en beeldarchieven. Daarna heeft het toenmalige ministerie van O&W onderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden voor een geïntegreerde aanpak van audiovisuele archieven. Naar aanleiding van de beleidsnota 'Een houdbare toekomst voor audiovisuele archieven' is in 1993 de Stuurgroep Nationaal Audiovisueel Archief ingesteld (commissie Vonhoff), die de benodigde voorbereiding voor de oprichting van een nationaal audiovisueel archief in kaart moest brengen.

In 1995 besloot het kabinet op advies van de commissie Vonhoff tot de oprichting van een audiovisueel archief, hetgeen resulteerde in de oprichting van het Nationaal Audiovisueel Archief (NAA). Hierin zijn de archieven van de Publieke Omroep, het filmarchief van de RVD, Stichting Film en Wetenschap en het Omroepmuseum samengevoegd. Met de oprichting van dit audiovisuele archief kwamen financiële middelen en deskundigheid beschikbaar om de oude archieven te ontsluiten en te conserveren. De voornaamste opdracht was de ontwikkeling van een infrastructuur voor het beheer en het behoud van het nationale audiovisuele erfgoed en de vergroting van het tot dan toe uiterst beperkte bereik van de collecties. In 2002 is het NAA overgegaan in het Instituut voor Beeld en Geluid.

In 2007 is het project Beelden voor de Toekomst gestart, een initiatief van Beeld en Geluid, het Nationaal Archief en EYE Film Instituut Nederland. Met dit project wordt een groot deel van het audiovisuele erfgoed gedigitaliseerd en vervolgens voor een breed publiek toegankelijk gemaakt. Het project moet in 2015 zijn afgerond.

Met de conservering en de digitalisering van audiovisuele archieven is veel materiaal beschikbaar gekomen voor televisie, radio en internet om programma's op het gebied van geschiedenis te maken. Dit is terug te zien in het ontstaan van programma's als *Andere Tijden*, *OVT* en het themakanaal *Geschiedenis 24*.

2.5 Boekhandel en uitgeverij

Boekhandels en uitgeverijen met publicaties over (nationale) geschiedenis komen in toenemende mate onder druk te staan. Zo is er sprake van een lichte daling in de oplage van boeken en tijdschriften over geschiedenis. Daarbij is het de laatste jaren niet meer vanzelfsprekend dat er bij een tentoonstelling ook een boek wordt uitgegeven. De algemene trend van digitalisering heeft eveneens veel invloed op de ontwikkelingen in deze sector. De verkoop van boeken gebeurt steeds vaker via het internet en steeds minder in de boekhandels zelf. Daarnaast heeft de digitalisering invloed op de toegankelijkheid van vooral wetenschappelijke publicaties over de Nederlandse geschiedenis en staatsinrichting, doordat deze steeds meer vrij beschikbaar zijn op het internet.

Anderzijds staat de digitalisering van boeken en tijdschriften in Nederland nog redelijk in de kinderschoenen en is er nog geen economisch model ontwikkeld voor de elektronische versie van het boek. Ook bestaat nog niet bijzonder veel aandacht voor e-boeken en digitale applicaties over Nederlandse historie. Daardoor speelt deze ontwikkeling op dit moment geen belangrijke rol bij uitgeverijen.

De invoering van de Canon van Nederland heeft ook invloed gehad op de boekhandels en uitgeverijen. Na de officiële canon werd de markt overspoeld met publicaties van regionale of plaatselijke canons. Dit grote aanbod van canons sloot niet altijd even goed aan op de vraag vanuit de markt en leidde soms tot een overschot. Daarnaast hebben de veranderingen in het geschiedenisonderwijs ook de publicaties van lesmateriaal beïnvloed. Door de vernieuwingen zijn er nieuwe lesmethoden ontwikkeld, gebaseerd op de canon en de tien tijdvakken.

3 AANBOD

3.1 Initiatieven geschiedenis en staatsinrichting

Erfgoed

In totaal hebben we 246 initiatieven geïnventariseerd, waarvan de meeste initiatieven behoren tot de erfgoedsector. Hiervan behoren 52 initiatieven tot de subsector nationaal erfgoed; deze leggen de nadruk op de *nationale* geschiedenis in hun tentoonstellingen, exposities en overige activiteiten. Het merendeel (84%) van deze initiatieven bestaat uit musea, maar archieven en kastelen zijn ook meegenomen in de inventarisatie.

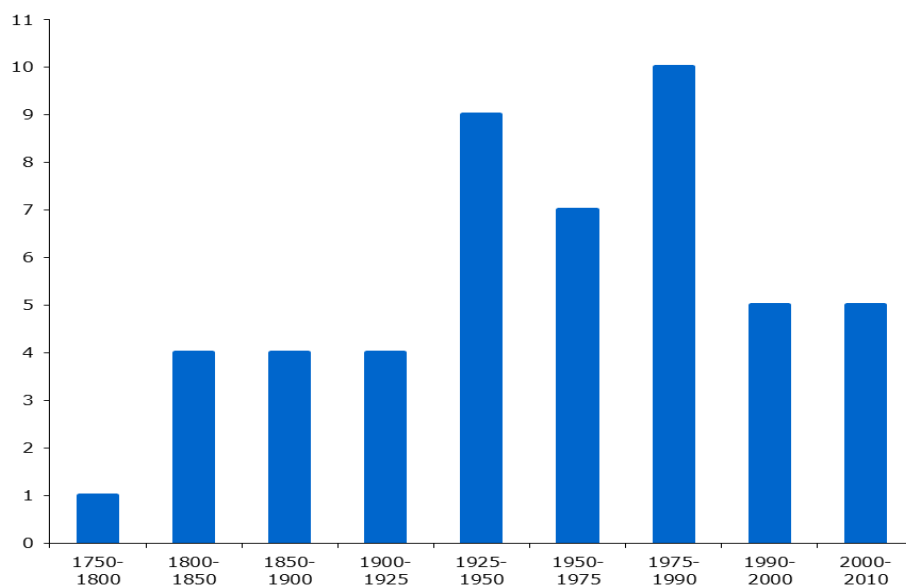
Van de initiatieven in nationaal erfgoed heeft 29% algemene geschiedenis als onderwerp voor hun collectie en worden bijvoorbeeld archeologische vondsten uit verschillende tijdsperiodes of kunstvoorwerpen over de nationale geschiedenis tentoongesteld. Er zijn ook initiatieven die zich richten op een bepaald ambacht (37%), zoals de geschiedenis van de boekdrukkunst of de Nederlandse scheepvaart. Daarnaast richt een aantal initiatieven zich specifiek op oorlogen (16%), de geschiedenis van de staatsinrichting (10%) of religie (8%). Naast de nationale instellingen hebben we 132 regionale instellingen in beeld gebracht. Alle erfgoedinstellingen hebben een website, een aantal instellingen biedt de mogelijkheid om via de website een deel van de collectie online te bekijken. Het Teylers museum is in 1784 opgericht en is het oudste nationale museum dat in de analyse is betrokken.

Figuur 3.1 toont in welke periode de erfgoedinstellingen zijn opgericht.⁴ Er is een piek te zien in de periode 1925-1950 (negen initiatieven opgericht) en in de periode 1975-1990 (tien initiatieven). In de laatste tien jaar zijn vijf nieuwe initiatieven opgestart: het Geldmuseum, het Persmuseum, het Nationaal Historisch Museum, het Huis voor Democratie en Rechtstaat en Castellum Hoge Woerd.

---

⁴ Van twee instellingen was de datum van oprichting binnen het tijdsbestek van het onderzoek niet te achterhalen.

Figuur 3.1 Oprichting van erfgoedinstellingen op gebied van geschiedenis en staatsinrichting

Bron: APE

Onderwijs

In de onderwijssector hebben we elf initiatieven in kaart gebracht. Hiervan zijn zeven een vereniging, waaronder de vereniging voor docenten in geschiedenis en staatsinrichting van Nederland, terwijl vier initiatieven een forum of een website betreffen. In deze sector zijn alleen fora of websites geïnventariseerd die vanuit het geschiedenisonderwijs zijn opgezet. Een voorbeeld hiervan is Histoteek, een website gericht op het vak geschiedenis in het primair en het voortgezet onderwijs. Deze is opgezet door geschiedenisdocenten. Het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap is in 1845 voor historici opgericht en daarmee oudste initiatief in de sector. Zeven initiatieven zijn na 2000 opgericht. Stichting entoen.nu is hiervan de bekendste (2006).

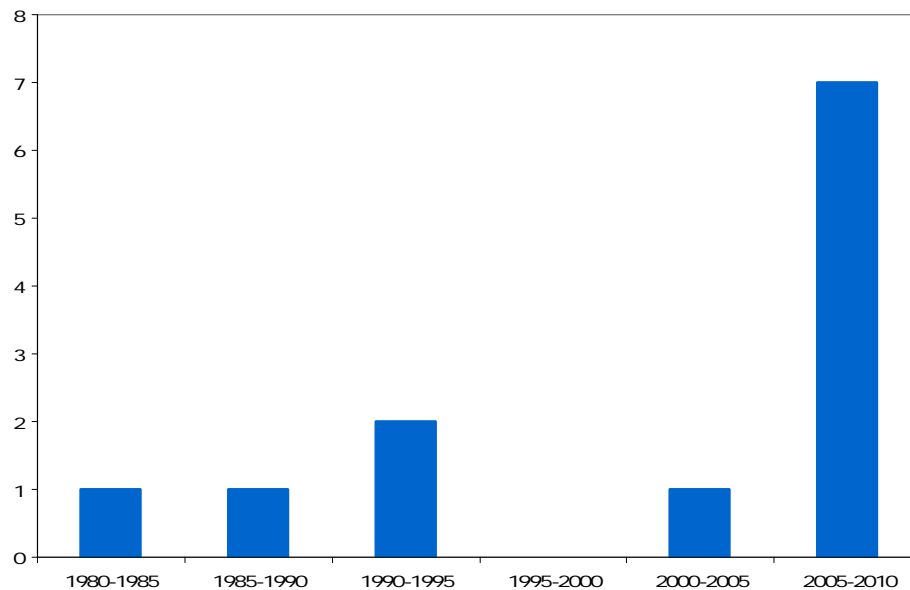
Media

In de mediasector, bestaande uit televisie, radio en internet, hebben we veertien initiatieven op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting aangetroffen. De helft van de initiatieven betreft een televisieprogramma. Daarnaast zijn twee radioprogramma's en vier websites met televisie of radiomateriaal op gebied van geschiedenis geïnventariseerd. Ook is het Instituut voor Beeld en Geluid opgenomen in de analyse.

Figuur 3.2 toont de startdatum van de initiatieven in de mediasector. Het eerste initiatief, school-tv, stamt uit 1981. Verreweg de meeste initiatieven zijn de laatste vijf jaar gestart. Dit houdt verband met de ontsluiting en de digitalisering van archiefmateriaal door het Instituut voor Beeld en Geluid.

Figuur 3.2 Oprichting media initiatieven op gebied van geschiedenis en staatsinrichting

Bron: APE

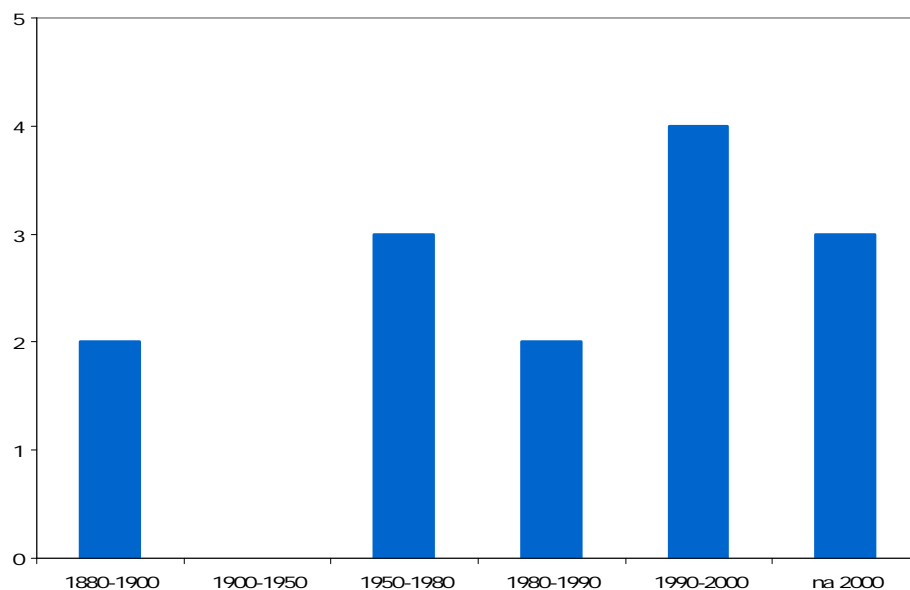
Boekhandel en uitgeverij

De sector boekhandel en uitgeverij is opgedeeld in vier subsectoren: gespecialiseerde uitgeverijen (2), verenigingen van boekhandelaren en uitgeverij (3), tijdschriften (13) en schoolboeken/lesmethoden (20). Opvallend is het grote aanbod van historische tijdschriften, wat overigens steeds vaker leidt tot samenwerking tussen uitgeverijen. Daarnaast hebben we bij een aantal boekhandels en uitgeverijen gekeken naar de beschikbare titels op het gebied van de nationale geschiedenis en staatsinrichting. Bol.com heeft bijvoorbeeld 365 titels in haar bestand en uitgeverij Waanders heeft 243 titels op het gebied van nationale geschiedenis in haar beheer. Uitgeverij Waanders bestaat al sinds 1836 en is evenals uitgeverij Verloren (1979) gespecialiseerd in historische uitgaven.

Alle tijdschriften die zich richten op geschiedenis worden als papieren versie uitgegeven. Boeken en lesmethoden zijn echter deels digitaal beschikbaar. Uit de inventarisatie valt op te maken dat er steeds meer digitaal lesmateriaal beschikbaar komt, dat naast het schoolboek wordt gebruikt. De mate waarin digitaal lesmateriaal wordt gebruikt, verschilt echter nogal per school. Door de vernieuwingen in het geschiedenisonderwijs zijn de lesmethoden tamelijk nieuw. Veel educatieve uitgeverijen hebben vernieuwde uitgaven uitgebracht die aansluiten op de canon en de tien tijdvakken. De oudste lesmethode die op dit moment nog in dezelfde vorm verkrijgbaar is, is in 1995 uitgegeven. De meeste uitgaven zijn echter in de periode 2003-2007 uitgekomen.

Figuur 3.3 toont het jaar van oprichting van de historische tijdschriften. Het oudste tijdschrift is de Nederlandse Leeuw, dat in 1883 voor de eerste keer is uitgegeven. De meeste tijdschriften zijn in de periode 1990-2000 voor het eerst uitgebracht, maar er is ook een lichte piek in de periode 1950-1980 en in de laatste tien jaar. Het tijdschrift G/Geschiedenis is het meest recent voor de eerste keer uitgegeven (2010).

Figuur 3.3 Oprichting tijdschriften op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting

Bron: APE

3.2 Historische tijdlijn

Erfgoed

Om inzichtelijk te maken welke tijdsperioden uit de Nederlandse geschiedenis door de verschillende erfgoedinstellingen worden behandeld, is een tijdsbalk opgesteld (zie figuur 3.4). De indeling voor deze tijdlijn is gebaseerd op de tien tijdvakken die de commissie de Rooij heeft vastgesteld. De figuur illustreert dat het aanbod groter is naarmate de tijdsperiode dichter bij het heden komt. Dit komt onder andere doordat er meer materiaal uit de latere perioden beschikbaar is om tentoon te stellen. Een aantal initiatieven richt zich op een specifiek ambacht en die ambachten hebben zich doorgaans in de loop van de 17^e eeuw ontwikkeld.

Figuur 3.4 Aanbod erfgoedinstellingen per tijdsperiode uit de Nederlandse geschiedenis

De prehistorie (vóór 3000 voor Chr.)	De oude geschiedenis (3000 voor Chr. - 500 na Chr.)	De Middeleeuwen (500 – 1500)	Renaissance (16e eeuw)	Gouden eeuw (17e eeuw)	Verlichting (18e eeuw)	Industrialisatie (19e eeuw)	Wereldoorlogen (1900 – 1950)	De eigentijdse geschiedenis (1950 – heden)

	1-10
	10-20
	20-25
	25-30
	30-35

De figuur laat duidelijk zien dat de periode ‘Wereldoorlogen’ opvallend vaak door instellingen (35) wordt gedekt. Van de 35 instellingen richt zich een aantal specifiek op deze tijdsperiode (5), maar het betreft ook instellingen die deze periode als onderdeel van een breder aanbod over de Nederlandse geschiedenis behandelen. Ook het aanbod van Nederlandse geschiedenis tijdens de industrialisatie (19^e eeuw) en de eigentijdse geschiedenis (vanaf 1950) is groot. Er zijn respectievelijk 32 en 31 instellingen die deze perioden met hun aanbod dekken.

Onderwijs

In de onderwijssector is geen onderscheid te maken naar tijdsperiode, omdat alle perioden worden behandeld.

Media

Een kenmerk van tv-programma's is dat er bewegend beeld voor nodig is om televisie te maken. Daarom richten tv-programma's over geschiedenis zich voornamelijk op een periode waarvan beeldmateriaal beschikbaar is. Een uitzondering hierop zijn programma's voor scholieren waar historische situaties wel eens nagespeeld worden. De tv-programma's voor scholieren behandelen verschillende aspecten van de nationale geschiedenis en staatsinrichting. Er is echter geen overzicht beschikbaar van welke aflevering van bijvoorbeeld school-tv welke tijdsperiode dekt.

Boekhandel en uitgeverij

De meeste boeken richten zich op de laatste eeuw. Een overzicht van de website bol.com laat bijvoorbeeld zien dat er slechts 5 boeken over de oude geschiedenis in het assortiment voorkomen tegenover 347 van de afgelopen eeuw. De meeste tijdschriften richten zich op verschillende perioden uit de geschiedenis. Een aantal tijdschriften concentreert zich echter op een bepaalde periode, zoals Madoc (Middeleeuwen), Lampas (klassieke oudheid) en de tijdschriften Negentiende eeuw en de Zeventiende eeuw.

3.3 Geografische spreiding

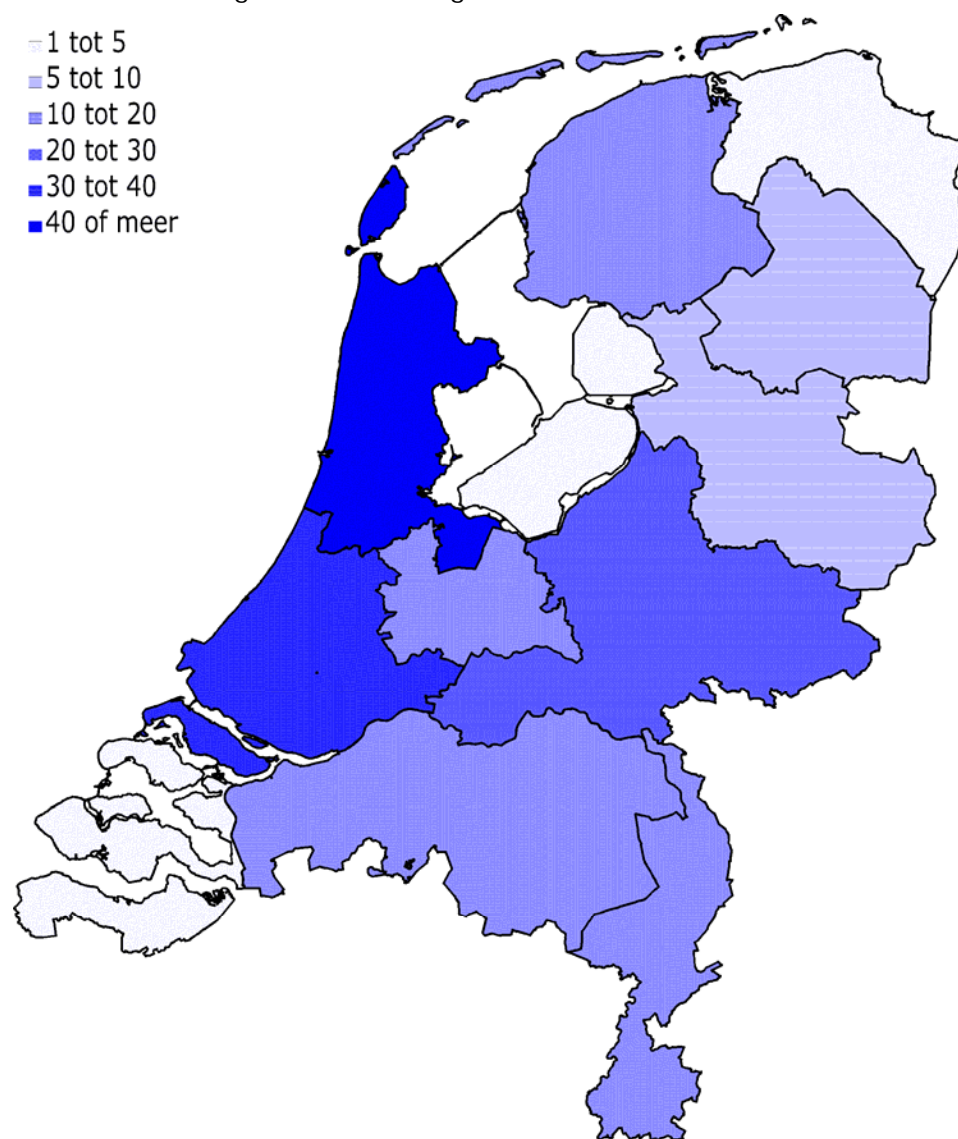
Erfgoed

In alle provincies zijn de nationale en regionale erfgoedinstellingen vertegenwoordigd die zich bezighouden met geschiedenis en staatsinrichting (zie

figuur 3.5). In de provincie Noord-Holland is het aanbod het grootst: meer dan 40 nationale en regionale erfgoedinstellingen. De helft van de instellingen in Noord-Holland is in Amsterdam gevestigd. Ook de provincie Zuid-Holland telt een relatief groot aantal instellingen dat zich bezighoudt met geschiedenis en staatsinrichting. De meeste instellingen in deze provincie bevinden zich in de steden Den Haag, Rotterdam en Leiden. Na Noord- en Zuid-Holland volgt de provincie Gelderland met 20 à 30 nationale en regionale erfgoedinstellingen als derde provincie met de meeste instellingen. Dit is te verklaren door een groot aanbod in de gemeente Arnhem, dat na Amsterdam, Utrecht en Den Haag de vierde gemeente van Nederland is qua aanbod van erfgoedinstellingen op het gebied van geschiedenis en

staatsinrichting. De provincies Flevoland, Zeeland en Groningen beschikken over het geringste aanbod op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting.

Figuur 3.5 Geografische spreiding initiatieven geschiedenis en staatsinrichting in de sector erfgoed

Bron: APE

Wanneer we kijken naar de geografische spreiding naar landsdeel van de instellingen, zien we dat door het grote aanbod in Noord- en Zuid-Holland

het westen van het land het grootste aanbod heeft, gevolgd door het oosten van het land (zie bijlage 4).

Overige sectoren

In de overige sectoren is de geografische spreiding niet relevant voor het publiek. Verenigingen van geschiedenis- en maatschappijleerdocenten hebben een landelijk dekkinggebied; dat geldt ook voor de verenigingen van uitgeverijen en auteurs. Verder zijn boeken en tijdschriften op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting zowel in boekhandels in het gehele land te verkrijgen, maar ook via internet te bestellen. Ook voor radio- en tv-programma's en websites is de geografische spreiding van het aanbod niet van belang.

3.4 Financiering

Erfgoed

Van de instellingen die zich op nationaal niveau bezighouden met geschiedenis en staatsinrichting maakt de helft deel uit van de museale basisinfrastructuur van het ministerie van OCW. Daarnaast ontvangt meer dan een derde van de instellingen projectsubsidies van het ministerie van OCW of een structurele subsidie van een van de andere ministeries. Het Huis voor de Democratie en Rechtstaat ontvangt bijvoorbeeld subsidie van het ministerie van BZK, en het Gevangenis­museum van het ministerie van Justitie. Daarnaast verstrekken de ministeries van Financiën, Defensie en VWS ook subsidies aan diverse musea. Daarnaast beschikt ongeveer een derde van de instellingen over subsidie van de gemeente of de provincie.

Nagenoeg alle instellingen genereren eigen inkomsten door entreeheffing en verkopen uit de museumwinkel. Daarnaast ontvangen erfgoedinstellingen vaak private giften. De gemiddelde entreprijs bedraagt € 7. De hoogste toegangsprijs is € 17,50. Daarnaast is een aantal musea vrij toegankelijk. Voor kinderen gelden, met uitzondering van drie instellingen, kortingsregelingen. De opzet verschilt per instelling: sommige instellingen hantieren een beleid waarbij kinderen tot (en met) 12 jaar gratis toegang krijgen, terwijl andere instellingen kinderen en jongeren tot (en met) 18 jaar toelaten tegen een gereduceerd tarief.

Media

Alle radio- en tv-programma's op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting worden door de publieke omroep geproduceerd. Er is dus alleen

aanbod van publieke organisaties en niet van private initiatieven. Ook de websites die we in deze sector in beeld hebben gebracht, zijn gelieerd aan de publieke omroep of bijvoorbeeld aan het ANP.

Overige sectoren

Over de initiatieven uit de sectoren onderwijs en boekhandel en uitgeverij is onvoldoende informatie over de financiering beschikbaar. We verwachten dat het grootste deel privaat is gefinancierd. Wel is informatie over kosten van abonnementen beschikbaar. Gemiddeld kost een abonnement op een geschiedkundig tijdschrift € 37,60 per jaar. Het goedkoopste abonnement bedraagt € 19,95 en het duurste € 77,65.

3.5 Samenwerking

Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat er veel voorbeelden bestaan van samenwerking *tussen* de verschillende sectoren. Bijna alle initiatieven die wij hebben gesproken voor dit onderzoek hebben aangegeven samen te werken met een partij uit een andere sector.

Vooraf binnen de sector erfgoed bestaan banden met het onderwijs voor de ontwikkeling en verspreiding van de educatieprogramma's. Door scholen en leraren te betrekken bij de educatieprojecten van musea kan een betere aansluiting ontstaan tussen activiteiten van musea en de onderwerpen die in de klas worden besproken en omgekeerd. Een ander voorbeeld van samenwerking tussen sectoren is een programma van de publieke omroep NTR dat in samenwerking met het nationaal archief is geproduceerd. Ook bijvoorbeeld uitgeverijen werken samen met historische verenigingen, archieven en musea. Het NHM werkt voor al haar activiteiten samen met bestaande initiatieven; ieder project wordt uitgevoerd met een samenwerkingspartner. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen NHM en het jeugdtelevisieprogramma Klokhuis om van alle 50 vensters van de canon een aflevering te maken die vanaf oktober dit jaar te zien zullen zijn.

Ook *binnen* de sectoren wordt er samengewerkt, zo willen het Nederlands Openluchtmuseum en het Rijksmuseum Amsterdam voor de realisatie en ontwikkeling van het project Holland Rama (in het kader van de canon) in de toekomst samenwerken. Maar ook bijvoorbeeld het Huis voor de Democratie en Rechtstaat werkt samen met het Haags Historisch museum en de Gevangenpoort. Daardoor kunnen scholen een combinatiebezoek op één dag afleggen. Maar uit veel interviews blijkt ook dat er duidelijke kansen

liggen voor verdere samenwerking binnen de erfgoedsector. Zo werkt het NHM voor haar activiteiten reeds samen met andere initiatieven, maar een aantal erfgoedinstellingen geeft aan graag tot een samenwerking met het NHM te willen komen. Deze samenwerking, die nog niet goed van de grond is gekomen, moet vooral tot een betere onderlinge afstemming van het aanbod leiden, maar het kan ook leiden tot kennisuitwisseling. De beperkte samenwerking tussen musea is al eerder geconstateerd in de nota over de museale strategie (ministerie van OCW 2005). Door de beperkte samenwerking vertoont het museale landschap betrekkelijk weinig samenhang.

4 DOELGROEP EN PUBLIEKSBEREIK

4.1 Doelgroepen

Erfgoed

Erfgoedinstellingen richten zich doorgaans op een breed publiek en bieden activiteiten aan voor zowel kinderen als volwassenen. Maar er zijn ook instellingen die zich op een specifieke doelgroep richten. Musea als het Nederlands Openluchtmuseum of het Archeon, de zogenoemde 'doe-musea', stemmen hun activiteiten meer af op gezinnen dan op volwassen bezoekers. En het Nationaal Archief onderscheidt drie type bezoekers: (1) diepgravers, mensen die onderzoek doen voor een wetenschappelijke publicatie of een boek, (2) ondiepe gravers, journalisten en het onderwijs, en (3) de grasduiners, een brede groep met een historische interesse. Het archief stemt haar activiteiten op deze doelgroepen af.

Bijna alle erfgoedinstellingen hebben een speciaal aanbod voor scholen. Dit komt mede doordat educatie voor Rijksgesubsidieerde musea een verplicht onderdeel van de taken is geworden. Het educatieve aanbod loopt uiteen van het aanbieden van (digitaal) lesmateriaal voor op school tot het aanbieden van rondleidingen voor schoolklassen. Enkele instellingen maken onderscheid tussen de verschillende opleidingsniveaus in het voortgezet onderwijs en bieden speciale programma's voor bijvoorbeeld het VMBO aan.

Onderwijs

De verenigingen voor geschiedenisdocenten richten zich hoofdzakelijk op docenten in het voortgezet onderwijs, omdat deze docenten vaak een specifiek vak, zoals geschiedenis en maatschappijleer, geven. Zijdelings worden er ook activiteiten voor docenten uit het primair onderwijs aangeboden. Zo bieden de internetfora, naast informatie voor het voortgezet onderwijs, ook volop informatie aan voor docenten uit het primair onderwijs.

De canon en de tien tijdvakken - de belangrijkste basis voor het geschiedenisonderwijs - richten zich op dezelfde doelgroep: leerlingen uit het primair en het voortgezet onderwijs, maar ze hebben een verschillende focus. De focus van de canon ligt bij de leeftijdsgroep 8-14 jaar, de groep die verplicht geschiedenis volgt in het onderwijs. De canon is toegankelijk

voor alle klassen in het primair en het voortgezet onderwijs, maar in de praktijk wordt de canon hoofdzakelijk in het primair onderwijs toegepast. De tien tijdvakken komen echter vooral in het voortgezet onderwijs aan bod.

Media

De meeste radio- en tv-programma's richten zich op volwassenen. Maar er is ook aanbod voor scholieren, een voorbeeld hiervan is school-tv. Ook maakt de NTR combinatieprogramma's voor volwassenen en kinderen, zoals het project 'de Oorlog' en '3 in de oorlog'. Deze serie is in 2009 uitgezonden en bestond uit een serie rondom de Tweede Wereldoorlog voor volwassenen en kinderen. Eenzelfde serie wordt gemaakt over slavernij.

Boekhandel en uitgeverij

De doelgroep van de sector boekhandel en uitgeverij is heterogeen. Vanzelfsprekend zijn schoolboeken/lesmethoden bedoeld voor het primair en het voortgezet onderwijs. Van de geïnventariseerde methoden is de helft voor het primair onderwijs en de helft voor het voortgezet onderwijs bedoeld.

De geïnventariseerde tijdschriften op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting richten zich op volwassenen. Een aantal tijdschriften is specifiek gericht op hoogopgeleiden of academici met een (kunst)-historische achtergrond. De rest van de tijdschriften richt zich op een breder publiek.

4.2 Publieksbereik

Erfgoed

Gemiddeld trekken de erfgoedinstellingen voor nationale geschiedenis en staatsinrichting ruim 150.000 bezoeken per jaar. Dat is veel meer dan geschiedismusea in het algemeen, waaraan volgens de meest recente tellingen van het CBS gemiddeld 17.000 bezoeken per jaar worden afgelegd.⁵ Dit lagere aantal bezoeken is te verklaren omdat het CBS ook alle regionale musea telt, die vaak minder bezoeken trekken.

Meer algemeen blijkt uit de Museummonitor 2009 (Ranshuysen 2009) dat - ondanks de inspanningen van overheid en musea voor een beter pu-

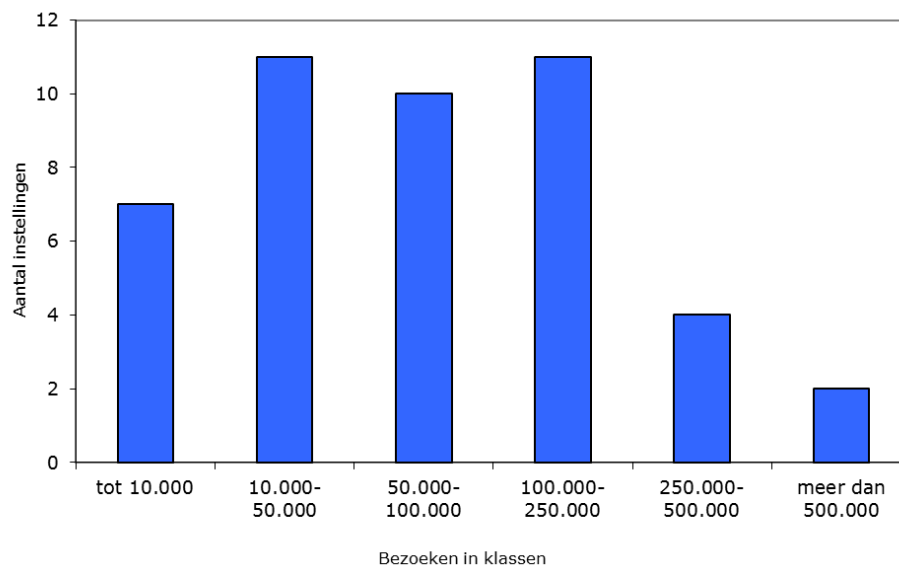
---

⁵ <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=7408MUS&D1=10&D2=0-6&D3=I&VW=T>, geraadpleegd op 14-4-2011

bliksbereik - musea vooral ouderen, hoger opgeleiden en cultureel actieve autochtonen trekken. Jongeren en tieners hebben slechts een aandeel van 10% in de museumbezoeken. De Museummonitor constateert eveneens dat het onderwijs steeds slechter wordt bereikt. Vooral het VMBO is ondervertegenwoordigd in het publiek. Verwacht mag worden dat dit beeld voor de historische instellingen niet wezenlijk afwijkt van de musea.

Figuur 4.1 onthult dat elf musea in 2009 tussen de 100.000 en de 250.000 bezoeken trekken. Vijf musea ontvangen meer dan 250.000 bezoeken. Van deze vijf trekken het Anne Frank Museum en het Rijksmuseum in dat jaar zelfs meer dan 500.000 bezoeken. Het Nationaal Historisch Museum (NHM) geeft aan eveneens ruim 500.000 bezoeken te ontvangen bij de activiteiten die in samenwerking met andere initiatieven plaatsvinden. Vermoedelijk zijn de bezoekcijfers van het NHM dan ook meegenomen in de cijfers van de samenwerkingspartners. Daarnaast zijn er ook vijf kleinere musea, met maximaal 10.000 bezoeken per jaar.

Figuur 4.1 Aantal bezoeken nationale erfgoedinstellingen met aanbod op het gebied van geschiedenis en staatsinrichting

Bron: APE

Onderwijs

Voor het onderwijs is het lastig om een beeld te schetsen van het doelgroepbereik, omdat de initiatieven binnen deze sector voornamelijk uit verenigingen, platformen of internetfora bestaan. Het aantal hits op de verschillende fora hebben we vanwege de beperkte onderzoekstijd niet kunnen achterhalen. Wel is bekend dat de Vereniging voor docenten in geschiedenis en staatsinrichting Nederland 2.300 leden telt en het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap 1.500.

De canon is nog lang niet overal in het onderwijs vertegenwoordigd. Momenteel hanteert 25% van scholen voor primair onderwijs de canon. Een kwart van de scholen in het primair onderwijs is bezig met de implementatie van de canon in het onderwijsprogramma. Daarbij blijkt het in de praktijk niet altijd haalbaar om als docent alle vensters te behandelen. De website van de canon trekt dagelijks ongeveer 5.000 bezoeken, vooral onder schooltijd.

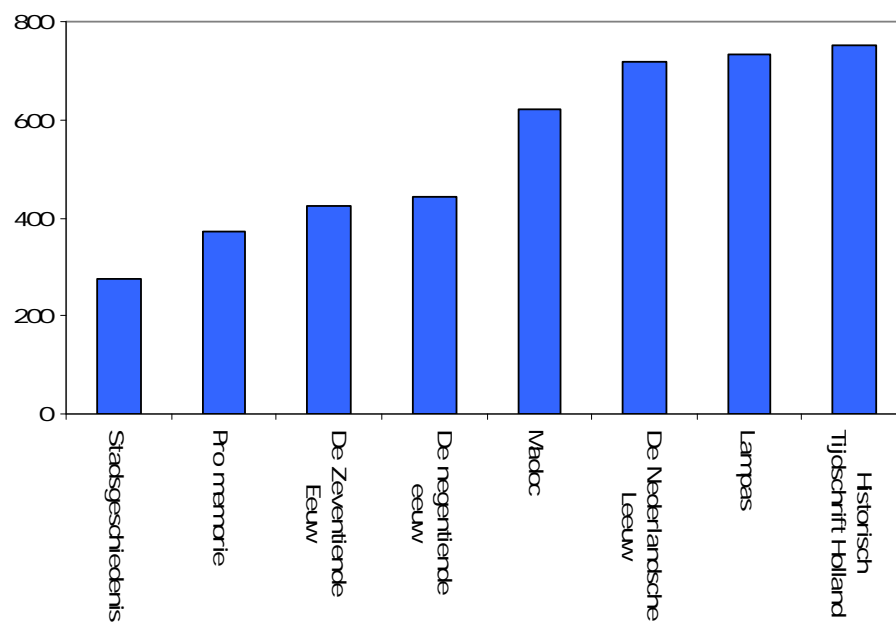
Media

Het programma *Andere Tijden*, dat wekelijks wordt uitgezonden, heeft gemiddeld 400.000 tot 500.000 kijkers per aflevering. Het radioprogramma *Onvoltooid Verleden Tijd* (OVT) heeft gemiddeld 200.000 tot 300.000 luisteraars. Het themakanaal *Geschiedenis 24* trekt gemiddeld 400.000 kijkers per maand (13.000 kijkers per dag). Daarnaast zijn 25.000 mensen geabonneerd op de nieuwsbrief van het themakanaal, de website zelf ontvangt ongeveer 1 mln. bezoeken per maand. Onbekend is hoeveel kijkers bijvoorbeeld school-tv trekt; wel wordt op het grootste gedeelte van de scholen voor primair onderwijs gekeken naar de programma's.

Boekhandel en uitgeverij

Zoals in paragraaf 2.5 is gemeld, hebben boekhandels en uitgeverijen te maken met een algemene (lichte) daling van de oplage van historische tijdschriften en boeken. Van de historische tijdschriften heeft het *Historisch Nieuwsblad* verreweg het grootste doelgroepbereik; dit tijdschrift werd het in het eerste kwartaal van 2010 in een oplage van 24.832 gedrukt (Commissariaat voor de Media 2011). Het aantal abonnees is niet bekend. Van een aantal andere geschiedkundige tijdschriften is het aantal abonnees wel bekend; zie figuur 4.2. Het aantal abonnees loopt op van 275 (*Stadsgeschiedenis*) naar 752 (*Historisch Tijdschrift Holland*).

Figuur 4.2 Aantal abonnees historische tijdschriften

Bron: Uitgeverij Verloren (APE-bewerking)

5 SLOTSOM

5.1 Aanbod

Erfgoed

Het aanbod op het terrein van Nederlandse geschiedenis en staatsinrichting is groot. De meeste geanalyseerde initiatieven, maar liefst 246, vallen in de sector erfgoed. Hiervan is 84% een museum. Naar verhouding richten de meeste collecties en exposities van de erfgoedinstellingen zich op recentere tijdspannen. Het meeste aanbod is er over de Wereldoorlogen, de industrialisatie tijdens de 19^e eeuw en de geschiedenis vanaf 1950.

Jaarlijks ontvangen de erfgoedinstellingen gemiddeld 150.000 bezoeken. De meeste musea en andere erfgoedinstellingen richten zich op een breed publiek, maar hebben een educatieprogramma voor scholen of kinderen en jongeren in het algemeen. Uit de cijfers van de Museummonitor blijkt het bereik van de musea in het onderwijs - ondanks de groei van het aantal educatieprogramma's - echter te dalen.

Geografisch gezien bevinden de meeste erfgoedinstellingen zich in het westen van Nederland. Uit de inventarisatie blijkt dat de meeste instellingen te vinden zijn in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Gelderland, terwijl de steden Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Arnhem over het grootste aanbod beschikken.

Onderwijs

De twee onderwijsmethoden, de tien tijdvakken en de Canon van Nederland, dienen als basis voor het vak geschiedenis in het primair en het voortgezet onderwijs. Met de tien tijdvakken en de canon moeten in het geschiedenisonderwijs alle verschillende perioden en belangrijkste onderwerpen van de Nederlandse geschiedenis en staatsinrichting worden behandeld. Het bereik van deze methoden is echter nog beperkt: momenteel wordt de canon door een kwart van de scholen in het primair onderwijs gebruikt. De tien tijdvakken worden vooral in het voortgezet onderwijs gebruikt. Naast de invloed van de onderwijsmethoden is het onderwijsaanbod ook veranderd door de digitalisering. Ook gebruikt vooral het voortgezet onderwijs, steeds vaker de computer.

Media

Het aanbod van historische programma's in de media is de afgelopen jaren enorm gestegen, vooral het aantal tv-programma's. Doordat tv-programma's over bewegend beeld moeten beschikken, richten de meeste programma's zich op de meer recente geschiedenis. De conservering en digitalisering van audiovisuele archieven heeft grote invloed gehad op de hoeveelheid beschikbaar materiaal. Dat heeft geleid tot een toename van het aantal programma's over de Nederlandse geschiedenis op de televisie.

Boekhandel en uitgeverij

De oplage van tijdschriften en boeken over vaderlandse historie daalt de laatste jaren. Er is een groot aanbod van historische tijdschriften in Nederland, maar de oplagen hiervan dalen net als de oplagen van boeken over de vaderlandse historie.

Naast historische tijdschriften en boeken hebben we twintig verschillende lesmethoden voor geschiedenis geïnventariseerd. De lesmethoden zijn de afgelopen jaren vernieuwd vanwege de veranderingen in de onderwijsmethoden met de introductie van de tien tijdvakken en de canon. Daarnaast komt er steeds meer digitaal lesmateriaal beschikbaar.

De meeste boeken richten zich op de geschiedenis van de laatste eeuw. De tijdschriften richten zich daarentegen ook vaker op de geschiedenis van vóór 1900. Het belangrijkste tijdschrift, het Historisch Nieuwsblad, had in het eerste kwartaal van dit jaar een oplage van 24.832.

5.2 Overlap en witte vlekken

Erfgoed

Ondanks een ruim aanbod aan initiatieven over vaderlandse geschiedenis en de brede doelgroepen waar deze instellingen zich op richten, laat het publieksbereik van musea (84% van de onderzochte erfgoedinstellingen) te wensen over. De grootste kansen voor erfgoedinstellingen, en vooral musea, liggen in het aantrekken van allochtonen en jongeren. Ondanks de toename van educatieve activiteiten van musea, heeft dit weinig effect op het bezoek vanuit het onderwijs. Vooral VMBO-leerlingen blijven ondervertegenwoordigd in het publiek.

De ondervertegenwoordiging van allochtone bezoekers aan musea hangt mede samen met het relatief beperkte aanbod over bijvoorbeeld de ge-

schiedenis van de multiculturele samenleving en de geschiedenis van culturen die in Nederland ruim vertegenwoordigd. De canon biedt hier bijvoorbeeld weinig ruimte voor, gezien de focus op de vaderlandse geschiedenis. Daarnaast blijkt er weinig aandacht te worden geschonken aan onderwerpen zoals slavernij en het Nederlandse koloniale verleden, hoewel musea het de laatste jaren wel steeds meer als hun taak zien hier aandacht aan te besteden. Veel erfgoedinstellingen richten zich op de perioden van de Wereldoorlogen, de industrialisatie tijdens de 19^e eeuw en de meer hedendaagse geschiedenis vanaf 1950. Daardoor bestaat voor deze perioden de meeste overlap in het aanbod.

Daar waar erfgoedinstellingen vaak wel samenwerken met initiatieven uit andere sectoren, zoals het onderwijs en media, liggen er nog kansen voor verdere samenwerking *tussen* erfgoedinstellingen. Samenwerking moet vooral tot een betere onderlinge afstemming van het aanbod leiden, maar het kan ook leiden tot kennisuitwisseling tussen de instellingen. Er vindt weliswaar samenwerking plaats tussen een aantal erfgoedinstellingen, maar er bestaat nog een groot ongerealiseerd potentieel. Een aantal erfgoedinstellingen geeft bijvoorbeeld aan graag tot een samenwerking met het NHM te willen komen, maar deze samenwerking is nog niet goed van de grond gekomen. Daardoor ontbreekt het aan een samenhangend aanbod. De mogelijkheden die bijvoorbeeld internet biedt om via een gezamenlijk internet portal een digitaal overzicht te geven van collecties en tentoonstellingen over de vaderlandse geschiedenis, worden nog maar beperkt benut. Een dergelijk internet portal kan als katalysator fungeren voor samenwerking tussen erfgoedinstellingen.

Onderwijs

Ondanks het feit dat de canon sinds 1 augustus 2010 een officieel kern-doel is voor het primair en voortgezet onderwijs, hebben nog lang niet alle scholen de canon in hun geschiedenisonderwijs opgenomen. De canon is vooral gericht op het primair onderwijs en wordt momenteel door slechts een kwart van de scholen actief gebruikt. Doordat de methode nog niet (volledig) in het onderwijs is ingevoerd, krijgen leerlingen geen volledig overzicht van de nationale geschiedenis tijdens het primair en het voortgezet onderwijs.

Daarnaast liggen er kansen voor de samenwerking met andere sectoren zoals erfgoed en media bij de ontwikkeling van lesmateriaal. Door bijvoorbeeld samen te werken met een publieke omroep en een museum, kan vanuit meer bronnen onderwijsmateriaal worden aangeboden.

Media

De meeste (publieke) tv-programma's richten zich recente geschiedenis. Hierdoor bestaan witte vlekken in het media-aanbod over de geschiedenis van andere tijdsperiodes. Via de samenwerking tussen het tv-programma Klokhuis en het NHM worden van alle 50 vensters van de canon afleveringen gemaakt. De kansen voor de media liggen bij samenwerkingsverbanden die bijdragen aan een toenemend aanbod van beschikbaar materiaal voor onder andere tv-programma's. Hiermee wordt bedoeld op zowel samenwerking binnen de media als tussen initiatieven uit andere sectoren.

Boekhandel en uitgeverij

Er bestaat overlap in het aanbod van boeken, omdat deze vooral gericht zijn op de geschiedenis van de laatste eeuw. Daarnaast liggen er kansen op het gebied van digitalisering. Uit interviews is gebleken dat er voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld het e-boek en applicaties over historie nog mogelijkheden zijn die op dit moment niet worden benut.

LITERATUUR

Commissariaat voor de Media, 2011, *The Dutch media in 2010*, Mediamonitor, Hilversum.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2005, *Museale strategie: Bewaren om te weeg te brengen*, Den Haag, december 2005.

Ranshuysen, L., 2009, *Museummonitor 2009 - IJzeren wetten en trends*, Rotterdam.

Stichting Leerplanontwikkeling Nederland, 2001, Commissie historische en maatschappelijke vorming. *Hoofdstuk 1. De samenhang in de programma's geschiedenis: algemene verantwoording en toelichting*, Enschede.

Tweede Kamer 2010/2011, 31.495, nr. 23, *Oprichting Stichting Nationaal Historisch Museum: Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*, 29 oktober 2010.

Tweede Kamer, 2010/2011, 31.495, nr. 26, *Oprichting Stichting Nationaal Historisch Museum: Motie van de leden Van der Ham en Peters*, 4 november 2010.

Sturm, E., 2006, *Huis van de geschiedenis / Red ons historisch besef*, Trouw, 15 mei 2006.

Geraadpleegde websites (naast de websites in de checklist):

Website van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Cijfers over musea: grootteklasse, bezoekersaantallen en personeel per soort museum, geraadpleegd op 14-4-2011: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=7408MUS&D1=10&D2=0-6&D3=I&VW=T>

Website van het Nationaal Historisch Museum, geraadpleegd op 21 maart 2011: www.innl.nl.

BIJLAGE 1 GEÏNTERVIEWDE PERSONEN

Toine Berbers	Directeur Vereniging Rijks gesubsidieerde musea
Gea Wold	Secretaris Vereniging Rijks gesubsidieerde musea
Erik Schilp	Algemeen directeur Nationaal Historisch Museum
Edwin van der Spek	Hoofd beleidsontwikkeling Nationaal Historisch Museum
Hubert Slings	Voorzitter Stichting entoen.nu
Eddy Habben Jansen	Adjunct-directeur Huis voor de democratie
Nel van Dijk	Plv. directeur Huis voor de democratie
Irene Gerrits	Plv. directeur Nationaal Archief
Jacqueline van der Mark	Afdeling Programmering en productontwikkeling Nationaal Archief
Siebe Weide	Directeur Nederlandse Museumvereniging
Maas van Egdom	Voorzitter Vereniging van docenten Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland
Piet van Wijk	Coördinator geschiedenis NTR en VPRO
René Montenarie	Secretaris Groep Educatieve Uitgevers
Pieter-Matthijs Gijsbers	Algemeen directeur Openluchtmuseum
Gijs van der Ham	Senior conservator, waarnemend hoofd van de afdeling Geschiedenis Rijksmuseum
Thijs Verloren van Themaat	Eigenaar Uitgeverij Verloren
Johan de Bruijn	Acquirend redacteur Uitgeverij Waanders

BIJLAGE 2 CHECKLIST

Soort instelling	(Museum, archief, televisie-omroep)
Onderwerp	
Periode	(Tijdsperiode waar het aanbod op is gericht)
Jaar oprichting	
Betrokken partijen	(Samenwerkingsverbanden, koepelorganisaties)
Aantal bezoeken/luisteraars/ kijkers	
Doelgroep	
Educatieve activiteiten	(Aanbod voor kinderen, jongeren)
Overige activiteiten	
Geografische ligging	
Subsidie	(Subsidieverstrekkers en sponsoren, zowel publieke als private partijen)
Toegang	(Betaald/gratis)
Website	

BIJLAGE 3 LIJST MET INITIATIEVEN

Erfgoed nationaal

Afrikamuseum
Anne Frank Museum
Archeon
Audax Textielmuseum
Bakkerijmuseum De Oude Bakkerij
Bataviawerf
Belasting & Douane Museum
Bijbels Museum
Castellum Hoge Woerd
Catharijneconvent
Geldmuseum
Gevangenis­museum
Gevangenpoort
Herinnerings­centrum Kamp Westerbork
hoge raad van adel
Holland Schouwburg
Huis voor Democratie
Hunebedcentrum
Infanterie Museum
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
Joods Historisch Museum
Keramiemuseum Princessehof
Koninklijk paleis Amsterdam
Legermuseum
Letterkundig Museum/Kinderboekenmuseum
Louis Couperus Museum
Marinemuseum
Mariniersmuseum
Maritiem museum Rotterdam
Militaire Luchtvaart Museum
Museum Boerhaave
Museum Meermanno
Nationaal Archief
Nationaal Historisch Museum
Nationaal oorlogs en verzetsmuseum (Liberty Park)
Nederlands instituut voor oorlogsdocumentatie
Nederlands Openluchtmuseum

Nederlands Scheepvaartmuseum
Nederlands Spoorwegmuseum
Nederlands Stoommachinemuseum
Orientalis
Paleis het Loo
Persmuseum
Rijksmuseum
Rijksmuseum voor Oudheden
Rijksmuseum voor Volkenkunde
Slot loevestijn
Stichting vredeseducatie
Teylers Museum
Veenkoloniaal Museum
Zuiderzee museum

Erfgoed regionaal

Aaltense Musea
Airborne Museum Hartenstein
Allard Pierson Museum
Amsterdam Historisch museum
Archeologisch Museum Haarlem
Bonnefantenmuseum
Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)
Centraal Museum
Cultuurhistorisch Museum Texel
De Zaanse Molen Vereniging
Dordrechts Museum
Drents archief
Drents Museum
Fries Museum
Fries Scheepvaart Museum
Gelders Archief
Geldersch Landschap & Geld. Kasteelen
Gemeentelijke Musea Zierikzee
Gemeentemuseum Helmond
Gemeentemuseum Het Hannemahuis
Gemeentemuseum Het Sterkenhuis
Gemeentemuseum Maassluis
Gemeentemuseum Weert, Religieuze Kunst
Gorcums Museum/Gem.Gorinchem
Groninger Museum
Haags Historisch Museum
Het Utrechts archief
Historisch Centrum overijssel (HCO)
Historisch Museum Capelle
Historisch Museum De Bevelanden

Historisch Museum Deventer
Historisch Museum Ede
Historisch Museum Haarlem
Historisch Museum Het Palthe Huis
Historisch Openluchtmuseum Eindhoven
Honig Breethuis
Huis Zypendaal
Kasteel Amerongen
Kasteel De Haar, Stg.
Kasteel Doorwerth (Nederlands Jachtmuseum in Kasteel Doorwerth)
Kasteel Duivenvoorde
Kasteel Heeswijk
Kasteel Hoensbroek
Kasteel Huis Bergh
Kasteel Keukenhof
Kasteel Museum Sypesteyn
Kasteel Rosendael
Katwijk's Museum
Liemers Museum
Limburgs Museum
Marker Museum
Markiezenhof
Missiemuseum Steyl
Muiderslot
Museum Amstelkring
Museum Bevrijdende Vleugels
Museum Broeker Velling
Museum Bronbeek
Museum De 5000 Morgen
Museum de Fundatie (Kast. Het Nijenhuis)
Museum De Koperen Knop
Museum De Ronde Venen
Museum Dorestad
Museum Elisabeth Weeshuis
Museum Flehite
Museum Freriks
Museum Geelvinck Hinlopen Huis
Museum Het Domein
Museum Het Rondeel
Museum Het Valkhof
Museum Hilversum
Museum Hindeloopen
Museum In 't Houten Huis
Museum Martena
Museum Martena
Museum Mesdag
Museum Natura Docet
Museum Ons' Lieve Heer op Solder
Museum Paul Tétar van Elven

Museum Prinsenhof (Erfgoed Delft e.o.)
Museum Rijswijk
Museum Rotterdam
Museum Schokland
Museum Stad Appingedam
Museum 't Oude Slot
Museum van Egmond
Museum Van Loon
Museumfederatie Fryslân
MuseumGoudA
Nieuw Land Erfgoedcentrum (flevoland)
Noord Brabantsmuseum
Noord-Hollands Archief
Regionaal Historisch Centrum - Gronger Archieven
Regionaal historisch centrum limburg
Schielandhuis
St.Museum Stadskasteel Zaltbommel
Stadsmuseum Harderwijk
Stadsmuseum IJsselstein
Stadsmuseum Leidschendam-Voorburg
Stadsmuseum Tilburg
Stadsmuseum Zoetermeer
Stedelijk Museum Alkmaar
Stedelijk Museum De Lakenhal
Stedelijk Museum Roermond
Stedelijk Museum Zutphen (gem. Zutphen)
Stedelijk Museum Zwolle
Stg. Academisch Erfgoed SAE
Stichting Amsterdam Museum
Stichting 'de Kopermolen' Vaals
Stichting Museum Tromp's Huys
Stichting TwentseWelle
Streekhistorisch Centrum
Streekmuseum Hoeksche Waard
Streekmuseum Stevensweert/Ohé en Laak
Streekmuseum voor de Krimpenerwaard
't Fiskershúske
't Huys Dever
TRESOAR (Fries historisch Letterkundig Centrum)
Veluws Museum Nairac
Veluws Streekmuseum Hagedoorns Plaats
Venrays Museum
Visserijmuseum / Vlaardings Museum
Voerman Museum
Volksbuurtmuseum Wijk C
Westfries Museum
Westlands Museum
Zaans Museum
Zandvoorts Museum
Zeeuws Archief

Zeeuws museum

Onderwijs

Het Montesquie Instituut

histocasa

histoforum

Histotheek

Instituut voor Geschiedenis Didactiek

Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap

Landelijk Expertise Centrum Mens- en Maatschappijvakken

Nederlandse vereniging voor leraren maatschappijleer

Stichting entoen.nu

Vereniging voor docenten in geschiedenis en staatsinrichting Nederland

Media

Andere tijden

ANP Historisch Archief

de familie Nederland

Geschiedenis 24

grote geschiedenisquiz

Het geheugen van Nederland

Klokhuis

Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid

Onvoltooid Verleden Tijd (OVT)

Schooltv

Slag bij Nieuwpoort

Teleblik

verborgen verleden

Boekhandel en uitgeverijen

Vereniging van Educatieve Auteurs

bol.com

Nederlandse Boekhistorische Vereniging

Bij de tijd

Bosatlas voor de canon

Brandaan

Bronwijzer

Columbus

Er is geschied

Feniks

Geschiedenis anders

Geschiedeniswerkplaats

Grote reis

Indigo

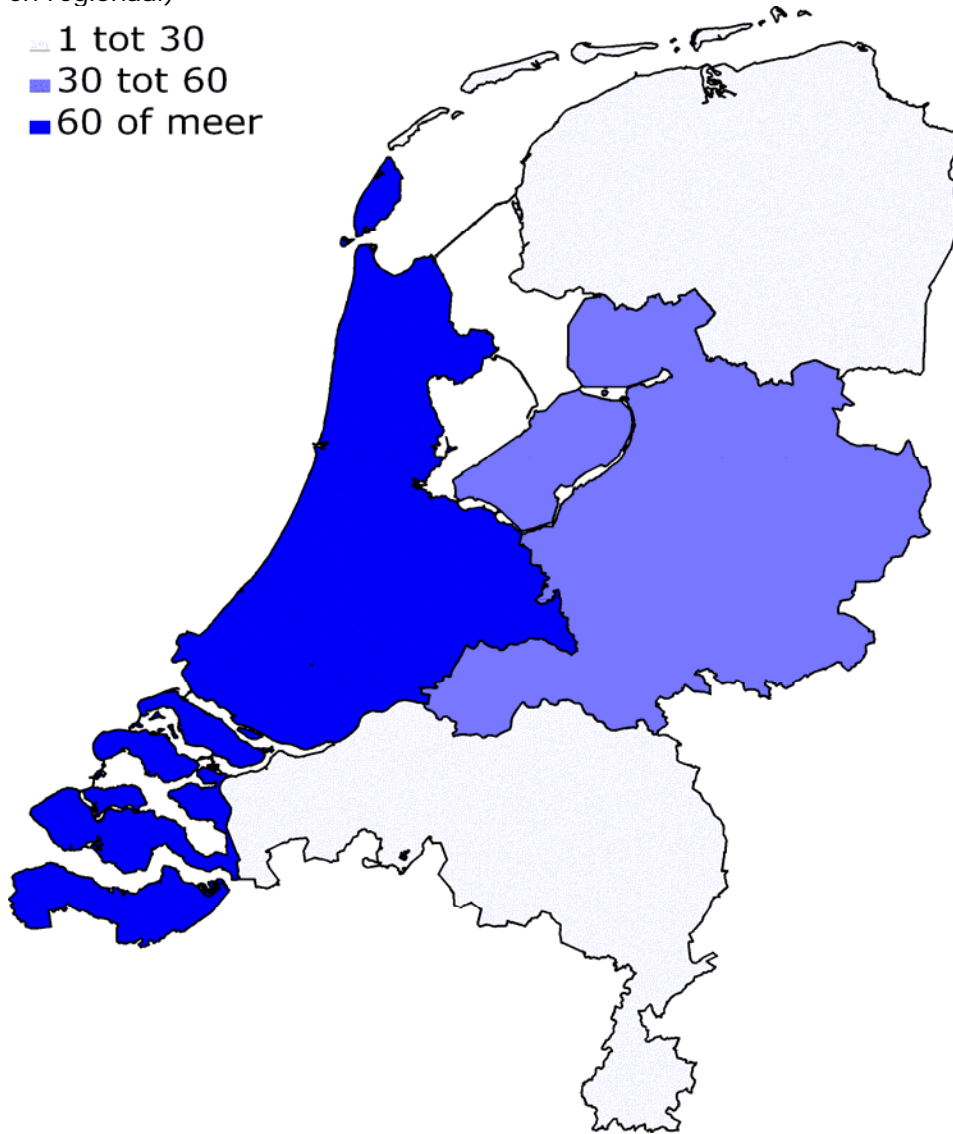
Memo

Pharos
Sfinx
Speurtocht
Sprekend verleden
Tijdstip
Trek de geschiedenis een belevenis
Wijzer door de tijd
Zee van tijd
Archeologie magazine (voorheen Scarabee)
De Nederlandsche Leeuw
De negentiende eeuw
De Zeventiende Eeuw: Cultuur in de Nederlanden in
interdisciplinair perspectief
G/Geschiedenis
Geschiedenis magazine
Historisch Nieuwsblad
Historisch Tijdschrift Holland
Lampas
Madoc
Pro memorie
Stadsgeschiedenis
Tijdschrift voor Geschiedenis
Transparant
Vind (eerder poldervondsten)
Uitgeverij Verloren
Uitgeverij Waanders

BIJLAGE 4 GEOGRAFISCHE SPREIDING

Geografische spreiding naar landsdeel van erfgoed instellingen (nationaal en regionaal)

- 1 tot 30
- 30 tot 60
- 60 of meer

Bron: APE

BIJLAGE 5 MOTIE VAN DER HAM/PETERS

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat de huidige situatie van 's Rijks financiën reden geeft tot heroverweging van het gebouw voor een Nationaal Historisch Museum;

overwegende, dat het realiseren van meer structurele aandacht voor nationale geschiedenis een aanhoudende wens is van de Kamer;

overwegende, dat een aanvullende museale voorziening een bijdrage kan leveren aan meer structurele aandacht voor geschiedenis;

constaterende, dat er meerdere projecten, voorzieningen en initiatieven hiertoe bestaan en dat er eveneens initiatieven lopen voor een «Huis voor de Democratie»;

overwegende, dat symbiose van deze initiatieven en ideeën inhoudelijk een meerwaarde kan hebben en ook financieel aantrekkelijk kan zijn;

verzoekt de regering de bestaande initiatieven en ideeën rond geschiedenis en staatsinrichting in samenhang te verkennen, ook bestaande instellingen hierbij te betrekken en over de uitkomsten daarvan de Kamer te informeren medio 2011,

en gaat over tot de orde van de dag.

Van der Ham
Peters

Bron: Tweede Kamer 2010/2011, 31.495, nr. 26.